

Uvod

Problem privolitve

Z afero Weinstein in gibanjem #MeToo je stopilo v ospredje vprašanje spolnega nasilja nad ženskami. Gre za nasilje, zoper katerega se feministična gibanja nikoli niso prenehala boriti, ga javno razkrivati in opozarjati na to, kar imenujemo »kultura posilstva«, a pozornost širše družbe je vendarle – končno – začelo zbujati šele s poplavo pričevanj na družbenih omrežjih in drugod, katerih povod je bila afera Weinstein.

V tem kontekstu se je kot magična formula za razmišljanje o enakosti med ženskami in moškimi pojavil nek pojem, ki ga praviloma uporabljajo pravniki, filozofi in feministke: privolitev. O njej se je brez dvoma govorilo že prej, običajno v drugih razpravah, zlasti pa tisti iz 90. let prejšnjega stoletja, ki se je vrtela okrog možnosti privolitve žensk v prostitucijo ali v nošenje tančice,¹ ampak v medijskem diskurzu je ta termin prešel v nedvoumno in vsakdanjo rabo za spolno in ljubezensko privolitev prav z gibanjem #MeToo.²

Odtlej se nam zdi, da je privolitev popolno merilo za razmejevanje med dobrim in zlim, med »dobro« spolnostjo in posilstvom.³ V številnih

1 Glej Geneviève Fraisse, *Du consentement*, Pariz, Éditions du Seuil, 2017.

2 Seveda ni treba poudarjati, da se ta koncept že zelo dolgo uporablja in o njem razpravlja v feminističnih krogih in akademskih raziskavah o spolnosti.

3 K razliki med posilstvom in spolnim napadom se bom vrnila kasneje, tu pa izraz posilstvo uporabljam zgolj zaradi napotitve k razločku, ki ga domnevno izvede privolitev. Na splošno se namreč zdi posilstvo enakovredno spolnemu odnosu brez privolitve in je kot tako prepovedano.

zahodnih državah, zlasti pa v Združenih državah Amerike in v Kanadi, je privolitev žrtve pravno merilo za ugotavljanje posilstva. Enako velja tudi v vsakdanjem govoru v Franciji in drugod: spolni odnos se šteje za »dobrega« ali vsaj sprejemljivega, če vanj partnerja privolita. Širše gledano se zdi, da je besedišče privolitve najboljši način za razmišljanje o ljubezenskih in spolnih odnosih v kontekstu, za katerega upamo, da je egalitaren.

O zmotnih intuicijah

Privolitev zaseda v sodobnem diskurzu osrednje mesto, ker jo preko vrste intuicij pojmuje kot nekaj skrajno preprostega. Začne se že pri opredelitvi: splošno sprejeto gre za privolitev, kadar dve osebi (ali več njih) soglašata s spolnim odnosom. Pravno ugotavljanje privolitve, se pravi dokazovanje v okviru pravnega spora, ali sta v spolni odnos privolili obe osebi ali nista, je zaradi odsotnosti prič brez dvoma lahko problematično. Za vse ostale, kot pravi mladenič, intervjuvan na začetku filma Delphine Dhilly *Sexe sans consentement*,⁴ pa privolitev velja »od trenutka, ko osebi soglašata, in to je najboljša opredelitev od vseh, nadaljnje niso potrebne«. Na splošno lahko intuicije povzamemo takole: privoliti pomeni soglašati; spolni odnos s privolitvijo je legitimen in legitimen spolni odnos je dovoljen; spolnost brez privolitve je redka in je posilstvo.

V resnici nobena od omenjenih intuicij ni tako očitno preprosta in resnična, kot se zdi. Za začetek je treba povedati, da opredelitev privolitve ni razumljiva sama po sebi. Dejansko, kaj pomeni »soglašati« s spolnim odnosom? Na misel nam pride épinalska podoba dveh oseb, ki se ljubita, se želita in imata spolne odnose na podlagi vzajemne ljubezni in želje. Vse bolj navzoča pa je tudi podoba »seksa na tinderju«, se pravi tako rekoč takojšnjih spolnih interakcij med neznanci_kami, ko je spolni odnos namenjen zgolj doseganju lastnega užitka v vzajemni

4 Predvajano 6. marca 2018 na France 2 v rubriki »Infrarouge«.

uporabi telesa drugega. Soglasje kot da je pogodbeno – in v nekaterih primerih se uporabniki, še pred srečanjem, dogovorijo o vrsti spolne storitve, ki bo predmet njihove menjave.

Toda paleta situacij, v katerih je mogoče »soglašati« s spolnim odnosom, je precej širša od tega, kar kažeta omenjeni podobi: soglašamo lahko, ker si z neko osebo zelo želimo imeti spolne odnose, ali zato, ker vemo, da bo naš partner vztrajal, mi pa moramo zjutraj zgodaj vstati, torej rečemo »da«, da »opravimo« in gremo spat. Soglašamo lahko zato, ker je to naše delo; ker potrebujemo denar, spolni odnos pa je plačan; ker se bojimo razjeziti partnerja; ker upamo, da bomo s privolitvijo v spolni odnos službo dobili ali obdržali. Soglašamo lahko tudi zato, ker se počutimo osamljeni; ker potrebujemo telesni stik; ker navsezadnje, zakaj pa ne. Nenazadnje, soglašamo lahko, ker se nam zdi druga oseba osamljena ali zelo željna; ker nimamo poguma reči ne ali ker ne bi bilo vljudno reči ne.

Soglašati s spolnim odnosom nima jasno definirane pomena: Ali soglašanje s tem, da gremo z neko osebo v njeno hotelsko sobo, tudi že pomeni, da soglašamo s spolnim odnosom z dotično osebo, kar smo tu pa tam poslušali v času afere Weinstein? Ali soglašanje s spolnimi praksami brez penetracije pomeni, ali vsaj nakazuje, soglašanje s penetrativnim spolnim odnosom? Če soglašamo s spolnim odnosom z neko osebo, ta pa nam je z namenom, da nas zapelje, lagala o svoji identiteti, ali res soglašamo s tem spolnim odnosom? Naš odgovor je najbrž odvisen tudi od tega, o čem je lagala (ime, starost, zakonski stan ...).

In še težje je vprašanje: Kaj storiti, ko partner_ka po začetku spolnih odnosov popolnoma spremeni svoje obnašanje? Novinarski članki ali pričevanja aktivistov stalno poročajo o primerih, ko ženske privolijo v spolni odnos z nežnim in ljubečim moškim, ki se po začetku spolnih odnosov radikalno spremeni in pokaže mnogo bolj gospodovalno, celo nasilno vedenje. Če soglašamo s spolnim odnosom z nekom, mar to pomeni, da soglašamo z vsakršnim spolnim odnosom z dotično osebo? Naš spisek, namenoma sestavljen tako iz neškodljivih in običajnih situacij kot tudi iz moralno problematičnih, postavlja pod

vprašaj navidezno samoumevnost privolitve: za natančno definicijo privolitve zadošča, da jo razumemo zgolj kot soglašanje s spolnimi odnosi.

Še zlasti ne, če menimo, da je privolitev tisto, kar pravno ali moralno legitimira naše spolne ali ljubezenske odnose. V sodobnih liberalnih družbah namreč velja konsenz, da so spolni odnosi med polnoletnimi posamezniki del njihovega zasebnega življenja in da so legitimni, tj. moralno dopustni, od trenutka, ko vanje privolimo. Ravno zaradi te intuicije so številne države v zadnjih dvajsetih letih spremenile pravno opredelitev posilstva, Francija pa nedavno najnižje starosti za privolitev v spolni odnos.⁵ No, ko pregledamo skromen seznam možnih razlogov za privolitev v spolni odnos, postane jasno, da gre za soglasje, ki je bolj ali manj svobodno, bolj ali manj prisilno, ki ne odraža vselej izbire, dovolj svobodne, da bi jo bilo mogoče šteti za privolitev v filozofskem in pravnem pomenu. Ni isto, denimo, če privolimo v spolni odnos, kadar ga lahko zavrremo brez tveganja ali kadar je od njega odvisna naša varnost ali naše delo. V pravu – k temu se še vrnemo – je moč privolitve omejena: privolitev strank ne zadošča vselej za legitimnost predmeta privolitve (po zakonu je na primer prepovedano nekoga ubiti, tudi tedaj, ko oseba prostovoljno pristane na to, da bo ubita), pogoje, brez katerih soglasje med strankama ne more biti veljavno, pa določa civilni zakonik. Po delovnem pravu so nekateri delovni pogoji nelegitimni in nezakoniti, četudi delavec vanje privoli, torej pogodba o delu, ki bi jih določala – na primer plačo, nižjo od minimalne – ne bi bila veljavna, tj. oseb podpisnic ne bi zavezala k temu, da jo upoštevajo. Potemtakem bi moral za spolno privolitev veljati nek konsenz, s katerim spolni odnos, ki se zgodi, postane legitimen; ne more biti kakršnokoli soglasje iz kakršnegakoli razloga.

⁵ 16. maja 2021 je bila zakonsko uvedena neizpodbojna domneva o neprivolitvi za mladoletnike, stare pod 15 let, če je nasilnej od njih starejši več kot pet let. Spolni odnos z mladoletnikom, mlajšim od 15 let, prej postopek zoper spolno nedotakljivost, tako postane kaznivo dejanje.

Zakon in običaji

Seveda so možne situacije, ko lahko pride do protislovja med pravom in moralo, recimo privolitev partnerjev je pravno neveljavna in moralno veljavna ter obratno sorazmerna. V Franciji je na primer prepovedano kupovanje spolnih storitev,⁶ zato je privolitev v spolni odnos v zameno za denar nezakonita. Za prostitutka in prostitutko ni mogoče reči, da je oseba, ki privoli, saj je spolni odnos, v katerem sodeluje, zakonsko prepovedan. Prav do nedavnega tudi za udeležence_ke spolnih odnosov BDSM⁷ ni bilo mogoče reči, da so vanje privolili_e, saj sodijo tovrstni odnosi v domeno zakonov, ki prepovedujejo zadajanje udarcev in telesnih poškodb. Spolne delavke, ki si svojo dejavnost izberejo prostovoljno, torej niso predmet zvodništva ali trgovine z ljudmi, v spolni odnos, vsaj v nekem smislu privolitve, privolijo. Pravna prepoved tovrstnih spolnih odnosov lahko torej učinkuje kot neka oblika državnega puritanizma in paternalizma.⁸ Je pa vse do nedavnega – do leta 1970 v ZDA, toda v Franciji do 1990 in v Nemčiji do 1997 – veljalo, da zakonske žene ali moža ni mogoče posiliti: vsak spolni odnos v poročenem paru je štel za soglasnega in legitimnega, vključno s spolnimi odnosi, doseženimi z grožnjo, s prisilo in nasiljem. Spolni odnos, moralno brez privolitve, je bil vseeno legalen. Moralna in pravna opredelitev privolitve si zato lahko nasprotujeta in sta povod tako za nelegalne ali nelegitimne spolne odnose s privolitvijo kot tudi za spolne odnose brez privolitve, pa vseeno legalne.

6 Zakon za krepitev boja proti prostituciji in za spremljanje prostitutk je stopil v veljavo 13. aprila 2016 in nadomestil zakon iz leta 2004, s katerim je bilo prepovedano zlasti pasivno nagovarjanje.

7 BDSM je kratica za »bondage et discipline, domination et soumission, sadomasochisme« (vezanje in disciplina, dominacija in podreditev, sadomazohizem).

8 Stališče, denimo, zagovarja filozofinja Martha Nussbaum: gl. »Whether from Reason or Prejudice: Taking Money for Bodily Services«, v *Journal of Legal Studies*, XXVII. zv., januar 1998, str. 693–724. V zvezi z vprašanjem, ali je prostitucijo res mogoče obravnavati kot delo, se bomo sklicevali tudi na izjemni prispevek Lori Watson *Debating Sex Work*, New York, Oxford University Press, 2020.